

ANTRA VIĻUMA
PUBLICITĀTES FOTO

Koka ēku saglabāšana un atjaunošana

Koka arhitektūra ir nozīmīga Latvijas kultūras un vēstures mantojuma sastāvdaļa. Koks Latvijas būvniecībā ir viens no vissenākajiem materiāliem, un gadsimtu gaitā dažādos reģionos attīstījušās atšķirīgas būvniecības tehnikas un paņēmieni. Šajā rakstā ne tik daudz par to, kā koka būvniecības veidi radušies un pilnveidojušies, bet par to, kā nepazaudēt tās vērtīgās koka ēkas, kas vēl saglabājušās.

Vecas un ļoti vecas koka ēkas ir gan Latvijas pilsētās, gan laukos. Koka ēkām ir atšķirīga arhitektoniskā un kultūras vērtība, bet tās visas ir vēsturiski objekti, jo atklāj gan dažādos būvniecības stilus un veidus, gan materiālu pieejamību būvniecības laikā, tehniskos risinājumus un izpratni par telpu un vidi.

Rekonstrukcija, renovācija, restaurācija vai konservācija

Cik daudz vecās koka ēkas būtu jāsauglabā, ir tēma, par kuru diskusijas var turpināties bezgalīgi. Protams, izšķirošais ir ne vien mantojuma vērtība, bet arī stāvoklis, kādā ēka atrodas. Tāpat būtiska ir jaunā ēkas funkcija, īpašnieku izpratne par materiāliem, dabīgu vidi un vēlme to saglabāt.

Muzejam, protams, jāsauglabā ēku pāraugi maksimāli tuvu oriģinālajam izskatam, funkcijai un konstrukcijai – šīs ēkas, protams, tiek restaurētas. Ēkām, ko dažādu iemeslu dēļ nav iespējams atjaunot, būtu jāveic izpēte un konservēšana.

Visretāk vecajām koka ēkām veic renovāciju: ja objekts ir vērtīgs, to restaurē vai konservē, savukārt, ja tas nav arhitektūras pieminekļu sarakstā, visbiežāk ēkas atjaunošana notiek kā rekonstrukcija ar restaurācijas elementiem.

Nav iespējams pateikt, vai koka ēka ir tāda, kas tapusi tikai no koka, vai arī tāda, kurai ir koka konstrukcijas ar apmetumu, vai tā ir ēka ar koka apdari neatkarīgi no konstrukcijas. Nav iespējams arī nodalīt, kura ēka ir restaurēta ar rekonstrukcijas elementiem, kura rekonstruēta ar restaurācijas elementiem.

Arhitektu viedoklis: atbilstoši ēkas jaunajai funkcijai jāsauglabā saprātīgs daudzums veco konstrukciju un materiālu, bet tur, kur tas nav iespējams, labāk neimitēt veco, bet izvēlēties jaunus materiālus un necensties slēpt, ka tā ir jauna konstrukcija vai detaļa.

Arhitektiem ir atšķirīgas pieejas, veicot rekonstrukciju, tomēr nenoliedzami – ja koka ēkas atjaunošanai ir projekts, tas vien jau ir panākumu garantija, jo visai izplatīta ir Latvijas iedzīvotāju vēlme to izdarīt tikai un vienīgi pašu spēkiem.

Pēteris Blūms, Zaiga Gaile un citi arhitekti ne tikai rūpējas par koka arhitektūras saglabāšanu, bet ar savu darbību ir labi pazīstami Latvijas iedzīvotājiem. Tāpat SIA «Arhitektoniskās izpētes grupa» darba un interešu lauks ir arhitektūra vēsturiskā vidē – no pirmsprojekta izpētes un attīstības priekšlikumiem līdz darba zīmējumiem.

Koka ēkas galvenokārt atjauno, saglabājot vecās ēkas noskaņu jeb būtību un papildinot ar mūsdienu vajadzībām un prasībām nepieciešamo, lai tā ir ērta, funkcionāla un videi un cilvēkam draudzīga jeb ekoloģiska. Ja ēka tapusi no dabīgiem materiāliem, būtu tikai loģiski tās pārbūves laikā izmantot maksimāli daudz dabīgos, vietējos materiālus.

Koka un citas ēkas

Vai koka ēkas vajadzētu nodalīt no cita tipa ēkām, runājot par to saglabāšanu, kon-

servāciju, restaurāciju vai rekonstrukciju? Tās tāpat kā citas ēkas noteikti ir svarīgi atjaunot saprātīgi, respektējot to vēsturi, izvērtējot, ko saglabāt un ko pārveidot un papildināt.

Veicot restaurācijas un rekonstrukcijas procesus, daudzi jautājumi un darbi neatšķiras, vai tā ir koka ēka, mūra ēka vai cita materiāla celtnē. Tomēr tiek uzskatīts, ka koka māju būvniecība ir krietni sarežģītāka un to vispār nav iespējams ietilpināt vispārējās būvniecības sistēmā. Tas pats būtu attiecināms arī uz seno koka ēku saglabāšanu – atšķirībā no citu veidu celtnēm koka ēkas var demontēt, protezēt un atkal uzbūvēt atbilstoši vēsturiskajam izskatam un konstrukcijām vai atbilstoši jaunajam projektam. Turklāt ir atsevišķi gadījumi, kad ne tikai atsevišķas būvdetaļas, bet pat visa māja pārceļo uz citu vietu.

Sludinājumu slejās reizēm var lasīt piedāvājumus iegādāties koka ēku – parasti guļbūvi promvešanai –, kā arī pirkt vecas ēkas un būvdetaļas.

Sākot rekonstrukciju vai restaurāciju, pat ja ēka nav vēstures un kultūras pieminekļa, ēkas atjaunošanu būtu vērts sākt ar arhitektoniski māksliniecisko izpēti, arhitektonisko inventarizāciju un uzmērījumiem, tad tiek sagatavots tehniskais slēdziens, un visbeidzot izstrādāta atjaunošanas koncepcija un restaurācijas vai rekonstrukcijas projekts. Lai neteiktu ka obligāta, ļoti

KOKA ĒKAS ATJAUNOŠANAS DARBI UN KĻŪDAS

► Pēc koka ēkas izpētes visbiežāk tiek konstatēti koksnes bojājumi pie pamatiem, zem logiem, pārsegumos un citās vietās, kur nav bijusi nodrošināta vai laika gaitā deformējušies dabīgā ventilācija vai bijusi iespēja iekļūt mitrumam – visbiežāk jumta seguma bojājumu rezultātā.

► Lielu problēmu koku ēku saglabāšanai rada neprofesionāla pamatu atjaunošana jeb nostiprināšana. Ja ēkām ar laukakmens co-

kolu vai cita veida pamatu mūrējumu, lai tos nostiprinātu, izmanto cementu, kas rada čaulu mitruma uzkrāšanai, tas bojā koku.

► Koka ēkas rekonstrukcijas laikā būtībā tiek demontētas un paceltas virs pamatiem, lai izveidotu hidroizolāciju un atjaunotu bojāto koka daļas.

► Veicot bēniņu izbūvi vai jumta konstrukciju vai seguma maiņu, jāsauglabā ventilācija koka konstrukcijām. Izbūvējot telpas bēniņos,

neliels apjoms zem kores jāatstāj neaizbūvēts, lai saglabātu konstrukciju dabīgo ventilāciju.

► Apkures sistēma – visbiežāk koka ēkās ir malkas apkure, ja vien krāsns jau nav nojaukta. Tomēr ir arī atsevišķas koka ēkas, kurās jau sākotnēji iebūvēta centrālā apkure. Veicot ēkas rekonstrukciju, ieteicams variants būtu atstāt krāsns apkuri un papildināt to ar kādu citu apkures veidu, izmantot tos gan katru atsevišķi, gan abus kopā.